

CAPUT XIX.

De his qui impunitatem omnium peccatorum promittunt etiam hæreticis, propter participationem corporis Christi.

ITEM sunt alii, ab æterno supplicio liberationem, nec ipsis saltem omnibus hominibus promittentes, sed tantummodo Christi baptisate ablutis, qui participes fiunt corporis ejus, quomodolibet vixerint, in quacumque hæresi vel impietate fuerint, propter illud quod ait Jesus : « Hic » est panis qui de cœlo descendit, ut si quis ex ipso manducaverit, non moriatur. Ego sum panis vivus, qui de cœlo descendi. Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum¹. » Ab æterna ergo morte, inquit, necesse est istos erui, et ad vitam æternam quancumque perducì.

¹ Joan. vi, 50-52.

CAPUT XX.

De his qui non omnibus, sed eis tantum qui apud catholicos sunt renati, etiamsi postea in multa crimina erroresque proruperint, indulgentiam pollicentur.

ITEM sunt qui hoc nec omnibus habentibus baptismatis Christi et ejus corporis sacramentum, sed solis catholicis, quamvis male viventibus pollicentur ; quia non solo sacramento, sed re ipsa manducaverunt corpus Christi, in ipso ejus corpore constituti, de quo dicit Apostolus : « Unus » panis, unum corpus multi sumus¹ : » ut etiamsi postea in aliquam hæresim vel etiam in gentilium idololatriam lapsi fuerint, tantum quia in corpore Christi, id est, in Ecclesia catholica sumpserunt baptismum Christi et manducaverunt corpus Christi, non moriantur in æternum, sed vitam quandoque consequantur æternam ; atque illa omnis impietas quanto major fuerit, non eis valeat ad æternitatem, sed ad diuturnitatem magnitudinemque pœnarum.

¹ 1 Cor. x, 17.

CAPUT XXI.

De his qui eos qui permanent in catholica fide, etiamsi pessime vixerint, et ob hoc uri meruerint, tamen propter fidei fundamentum salvandos esse definiunt.

SUNT autem qui propter id quod scriptum est, « Qui » perseveraverit usque in finem, hic salvus erit ¹: » non nisi in Ecclesia catholica perseverantibus, quamvis in ea male viventibus, hoc promittunt, per ignem videlicet salvandis merito fundamenti, de quo ait Apostolus, « Fundamentum enim aliud nemo potest ponere, præter id » quod positum est, quod est Christus Jesus. Si quis autem » ædificat super fundamentum hoc aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fœnum, stipulam, uniuscujusque opus manifestabitur. Dies enim declarabit, » quoniam in igne revelabitur, et uniuscujusque opus » quale sit, ignis probabit. Si cujus opus permanserit » quod superædificavit, mercedem accipiet. Si cujus opus » autem arserit, damnum patietur: ipse autem salvus erit, » sic tamen quasi per ignem ². » Dicunt ergo cujuslibet vitæ catholicum Christianum Christum habere in fundamento, quod fundamentum nulla hæresis habet a corporis ejus unitate præcisa. Et ideo propter hoc fundamentum, etiamsi malæ vitæ fuerit catholicus Christianus, velut qui superædificaverit ligna, fœnum, stipulam, putant eum salvum fieri per ignem, id est, post poenas ignis illius liberari, quo igne in ultimo judicio punientur mali.

¹ Matth. xxiv, 13. — ² 1 Cor. iii, 12-15.

CAPUT XXII.

De his qui putant ea crimina, quæ inter eleemosynarum opera committuntur, ad damnationis iudicium non vocari.

COMPERI etiam quosdam putare eos tantummodo aruros illius æternitate supplicii, qui pro peccatis suis facere dignas eleemosynas negligunt, juxta illud apostoli Jacobi: « Judicium autem sine misericordia illi, qui non fecit » misericordiam ¹. » Qui ergo fecerit, inquit, quamvis mores in melius non mutaverit, sed inter ipsas suas eleemosynas nefarie ac nequiter vixerit, iudicium illi cum misericordia futurum est, ut aut nulla damnatione plectatur, aut post aliquod tempus sive parvum, sive prolixum, ab illa damnatione liberetur. Ideo Judicem ipsum vivorum atque mortuorum noluisse existimant aliud commemorare se esse dicturum, sive dextris quibus est vitam daturus æternam, sive sinistris quos æterno supplicio damnaturus, nisi eleemosynas sive factas, sive non factas ². Ad hoc pertinere aiunt et in oratione Dominica, quotidianam postulationem: « Dimitte nobis debita nostra, sicut et » nos dimittimus debitoribus nostris ³. » Quisquis enim illi qui in eum peccavit, dimittit ignoscendo peccatum, procul dubio eleemosynam facit. Quam rem Dominus sic ipse commendavit, ut diceret, « Si enim dimiseritis peccata » hominibus, dimittet vobis et Pater vester peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus, neque Pater » vester qui in cœlis est, dimittet vobis ⁴. » Ergo et ad

¹ Jacob. ii, 13. — ² Matth. xxv, 34. — ³ Id. vi, 12. — ⁴ Ibid. 14, 15.

hoc genus eleemosynarum pertinet quod ait apostolus Jacobus, iudicium futurum sine misericordia ei qui non fecit misericordiam. Nec dixit Dominus, inquit, magna vel parva; sed, « Dimittet vobis Pater vester peccata vestra, si et vos dimiseritis hominibus. » Ac per hoc putant etiam eis qui perditæ vixerint, donec claudant diem vitæ hujus extremum, per hanc orationem, qualiacumque et quantacumque fuerint, omnia quotidie peccata dimitti, sicut ipsa quotidie frequentatur oratio, si hoc tantum modo custodire meminerint, ut quando ab eis veniam petunt, qui eos peccato qualicumque læserunt, ex corde dimittant. Cum ad hæc omnia, Deo donante, respondero, liber iste claudendus est.

CAPUT XXIII.

Contra opinionem eorum qui dicunt nec diaboli, nec hominum malorum perpetua futura supplicia.

Ac primum quæri oportet atque cognosci, cur Ecclesia ferre nequiverit hominum disputationem, diabolo etiam post maximas et diuturnissimas poenas, purgationem vel indulgentiam pollicentem. Neque enim tot sancti et sacris veteribus ac novis Litteris eruditi, mundationem et regni cœlorum beatitudinem post qualiacumque et quantacumque supplicia, qualibuscumque et quantiscumque Angelis inviderunt: sed potius viderunt divinam vacuari vel infirmari non posse sententiam, quam se Dominus prænuntiavit in iudicio prolaturum atque dicturum, « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est

» et angelis ejus¹. » Sic quippe ostendit æterno igne diabolum et angelos ejus arduos. Et quod scriptum est in Apocalypsi: « Diabolus qui seducebat eos, missus est in stagnum ignis et sulphuris, quo et bestia et pseudo-propheta, et cruciabuntur die ac nocte in sæcula sæculorum². » Quod ibi dictum est « Æternum, » hic dictum est « In sæcula sæculorum: » quibus verbis nihil Scriptura divina significare consuevit, nisi quod finem non habet temporis. Quamobrem prorsus nec alia causa, nec justior atque manifestior inveniri potest, cur verissima pietate teneatur fixum et immobile, nullum regressum ad justitiam vitamque sanctorum diabolum et angelos ejus habituros, nisi quia Scriptura, quæ neminem fallit, dicit eis Deum non pepercisse, et sic ab illo esse interim prædamnatos, ut carceribus caliginis inferi retrusi traderentur servandi³, atque ultimo iudicio puniendi, quando eos æternus ignis accipiet, ubi cruciabuntur in sæcula sæculorum. Quod si ita est, quomodo ab hujus æternitate poenæ, vel universi, vel quidam homines post quantumlibet temporis subtrahentur, ac non statim evanescit fides, qua creditur sempiternum dæmonum futurum esse supplicium? Si enim quibus dicitur: « Discedite a me maledicti in ignem æternum, qui paratus est » diabolo et angelis ejus⁴, » vel universi vel aliqui eorum non semper ibi erunt, quid causæ est cur diabolus et angeli ejus semper ibi futuri esse credantur? An forte Dei sententia, quæ in malos et Angelos et homines proferetur, in Angelos vera erit, in homines falsa? Ita plane hoc erit, si non quod Deus dixit, sed quod suspicantur homines plus valebit. Quod fieri quia non potest, non argumentari adversus Deum, sed divino potius, dum

¹ Matth. xxv, 41. — ² Apoc. xx, 9, 10. — ³ 2 Petr. ii, 4. — ⁴ Matth. xxv, 41.

tempus est, debent parere præcepto, qui sempiterno cupiunt carere supplicio. Deinde quale est æternum supplicium pro igne diuturni temporis existimare, et vitam æternam credere sine fine, cum Christus eodem ipso loco, in una eademque sententia dixerit utrumque complexus: « Sic ibunt isti in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam? » Si utrumque æternum, profecto aut utrumque cum fine diuturnum, aut utrumque sine fine perpetuum debet intelligi. Par pari enim relata sunt, hinc supplicium æternum, inde vita æterna. Dicere autem in hoc uno eodemque sensu: Vita æterna sine fine erit, supplicium æternum finem habebit, multum absurdum est. Unde, quia vita æterna sanctorum sine fine erit, supplicium quoque æternum quibus erit, finem procul dubio non habebit.

CAPUT XXIV.

Contra eorum sensum, qui in iudicio Dei omnibus reis propter sanctorum preces putant esse parcendum.

I. Hoc autem et adversus eos valet, qui suas agentes causas contra Dei venire verba, velut misericordia majore conantur; ut ideo videlicet vera sint, quia ea quæ dixit homines esse passuros, pati digni sunt, non quia passuri sunt. Donabit enim eos, inquit, precibus sanctorum suorum, etiam tunc tanto magis orantium pro inimicis suis, quanto sunt utique sanctiores, eorumque efficacior

1 Matth. xxv, 46.

est oratio, et exauditione Dei dignior, jam nullum habentium omnino peccatum. Cur ergo eadem perfectissima sanctitate, et cuncta impetrare valentibus mundissimis et misericordissimis precibus, etiam pro Angelis non orabunt, quibus paratus est ignis æternus, ut Deus sententiam suam mitiget, et reflectat in melius, eosque ab illo igne faciat alienos? An erit forsitan quisquam, qui et hoc futurum esse præsumat, affirmans etiam sanctos Angelos simul cum sanctis hominibus, qui tunc æquales erunt Angelis Dei, pro damnandis et Angelis et hominibus oraturos, ut misericordia non patiantur, quod veritate merentur pati? Quod nemo sanæ fidei dixit, nemo dicturus est. Alioqui nulla causa est, cur non etiam nunc pro diabolo et angelis ejus oret Ecclesia, quam Magister Deus pro inimicis suis jussit orare. Hæc igitur causa, quæ fit ut nunc Ecclesia non oret pro malis angelis, quos suos esse novit inimicos, eadem ipsa causa est, qua fiet ut in illo tunc iudicio etiam pro hominibus æterno igne cruciandis, quamvis perfecta sit, sanctitate non oret. Nunc enim propterea pro eis orat, quos in genere humano habet inimicos, quia tempus est poenitentiae fructuosæ. Nam quid maxime pro eis orat, nisi « Ut det illis Deus, » sicut dicit Apostolus, poenitentiam, et resipiscant de » diaboli laqueis, a quo captivi tenentur secundum ipsius » voluntatem? » Denique si de aliquibus ita certa esset, ut qui sint illi, etiam nosset, qui licet adhuc in hac vita sint constituti, tamen prædestinati sunt in æternum ignem ire cum diabolo; tam pro eis non oraret, quam nec pro ipso. Sed quia de nullo certa est, orat pro omnibus duntaxat hominibus inimicis suis in hoc corpore constitutis: nec tamen pro omnibus exauditur. Pro his enim solis exauditur, qui etsi adversantur Ecclesiae, ita tamen sunt præ-

1 2 Tim. ii, 26.

destinati, ut pro eis exaudiatur Ecclesia, et filii efficiantur Ecclesiae. Si qui autem usque ad mortem habebunt cor impenitens, nec ex inimicis convertentur in filios, numquid jam pro eis, id est, pro talium defunctorum spiritibus orat Ecclesia? Quid ita, nisi quia jam in parte diaboli computatur, qui dum esset in corpore, non est translatus ad Christum?

II. Eadem itaque causa est, cur non oretur tunc pro hominibus aeterno igne puniendis, quae causa est, ut neque nunc, neque tunc oretur pro angelis malis: quae itidem causa est, ut quamvis pro hominibus, tamen jam nec nunc oretur pro infidelibus impiisque defunctis. Nam pro defunctis quibusdam, vel ipsius Ecclesiae, vel quorundam piorum exauditur oratio: sed pro his quorum in Christo regeneratorum nec usque adeo vita in corpore male gesta est¹, ut tali misericordia judicentur digni non esse, nec usque adeo bene, ut talem misericordiam reperiantur necessariam non habere. Sicut etiam facta resurrectione mortuorum non deerunt quibus post poenas, quas patiuntur spiritus mortuorum, impertiantur misericordia, ut in ignem non mittantur aeternum. Neque enim de quibusdam veraciter diceretur, quod non eis remittatur neque in hoc saeculo, neque in futuro², nisi essent quibus, etsi non in isto, tamen remitteretur in futuro. Sed cum dictum fuerit a Judice vivorum atque mortuorum: « Venite benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum a constitutione mundi: » et aliis e contrario: « Discedite a me maledicti in ignem aeternum, qui paratus est diabolo, et angelis ejus: » et, « Ibunt isti in supplicium aeternum justis autem in vitam aeternam³: » nimiae praesumptionis est dicere, cuiquam eorum aeternum supplicium non futurum, quos Deus ituros in

¹ Vide Enchirid. c. 110. — ² Mat. h. xii, 32. — ³ Id. xxxv, 34-46.

supplicium dixit aeternum, et per hujus praesumptionis persuasionem facere, ut de ipsa quoque vita vel desperetur vel dubitetur aeterna.

III. Nemo itaque sic intelligat Psalmum canentem, « Numquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas¹? » ut opinetur de hominibus bonis veram, de malis falsam, aut de bonis hominibus et malis angelis veram, de malis autem hominibus falsam Dei esse sententiam. Hoc enim quod ait Psalmus, ad vasa misericordiae pertinet, et ad filios promissionis, quorum erat unus etiam ipse Propheta, qui cum dixisset: Numquid obliviscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua miserationes suas²? » continuo subjecit: « Et dixi: Nunc coepi, haec est immutatio dexteræ Excelsi³. » Exposuit profecto quid dixerit: « Numquid continebit in ira sua miserationes suas? » Ira enim Dei est etiam ista vita mortalis, ubi homo vanitati similis factus est, et dies ejus velut umbra praetereunt. In qua tamen ira non obliviscitur misereri Deus, faciendo solem suum oriri super bonos et malos, et pluendo super justos et in justos⁴; ac sic non continet in ira sua miserationes suas: maximeque in eo quod expressit hic Psalmus, dicendo: « Nunc coepi, haec est immutatio dexteræ Excelsi: » quoniam in hac ipsa aerummosissima vita, quae ira Dei est, vasa misericordiae mutat in melius, quamvis adhuc in hujus corruptionis miseria maneat ira ejus, quia nec in ipsa sua continet miserationes suas. Cum ergo isto modo compleatur divini illius Cantici veritas, non est eam necesse etiam illic intelligi, ubi non pertinentes ad Civitatem Dei sempiterno supplicio punientur. Sed quibus placet istam sententiam usque ad illa impiorum tormenta protendere, saltem sic intelligant, ut manente in eis ira Dei, quae in aeterno est

¹ Psal. lxxvi, 10. — ² Ibid. 11. — ³ Id. cxliii, 4. — ⁴ Matth. v, 45. —

prænuntiata supplicio, non contineat Deus in hac ira sua miserationes suas, et faciat eos non tanta quanta digni sunt poenarum atrocitate cruciari; non ut eas poenas vel nunquam subeant, vel aliquando finiant, sed ut eas mitiores quam merita sunt eorum levioresque patiantur. Sic enim et ira Dei manebit, et in ipsa ira sua miserationes suas non continebit. Quod quidem non ideo confirmo, quoniam non resisto.

IV. Cæterum eos qui putant minaciter potius quam veraciter dictum: « Discedite a me maledicti in ignem » æternum,¹ » et, « Ibunt isti in supplicium æternum, » et « Cruciabuntur in sæcula sæculorum,² » et, « Vermis » eorum non morietur, et ignis non extinguetur,³ » et cætera huiusmodi, non tam ego, quam ipsa Scriptura divina planissime atque plenissime redarguit ac refellit. Ninivite quippe in hac vita egerunt poenitentiam⁴, et ideo fructuosam, velut in hoc agro seminantes, in quo Deus voluit cum lacrymis seminari, quod postea cum lætitia meteretur⁵; et tamen quis negabit, quod Dominus prædixit, in eis fuisse completum, nisi parum advertat, quemadmodum peccatores Deus non solum iratus, verum etiam miseratus evertat? Evertuntur enim peccatores duobus modis, aut sicut Sodomite, ut pro peccatis suis ipsi homines puniantur, aut sicut Ninivite, ut ipsa hominum peccata poenitendo destruantur. Factum est ergo quod prædixit Deus: eversa est Ninive quæ mala erat, et bona ædificata est quæ non erat. Stantibus enim moenibus atque domibus, eversa est civitas in perditis moribus. Ac sic quamvis Propheta fuerit contristatus, quia non est factum quod illi homines timuerunt illo prophetante venturum, factum est tamen quod fuerat

¹ Matth. xxv, 41. — ² Apoc. xx, 10. — ³ Isai. lxxvi, 44. — ⁴ Jon. iii, 7. — ⁵ Psal. cxxv, 6.

Deo præsciente prædictum; quoniam noverat qui prædixit, quomodo in melius esset implendum.

V. Ut autem noverint isti in perversum misericordes quo pertineat quod scriptum est, « Quam multa multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abscondisti timentibus te¹! » legant quod sequitur, « perfecisti » autem sperantibus in te². » Quid est, « Abscondisti timentibus, perfecisti sperantibus, » nisi quia illis qui timore poenarum suam volunt justitiam constituere quæ in lege est, non est justitia Dei dulcis, quia nesciunt eam? Non enim gustaverunt eam³. In se namque sperant, non in ipso: et ideo eis absconditur multitudo dulcedinis Dei; quoniam timent quidem Deum, sed illo timore servili, qui non est in charitate, quia perfecta charitas foras mittit timorem. Ideo sperantibus in eum perficit dulcedinem suam, inspirando eis charitatem suam, ut timore casto⁴, non quem charitas foras mittit, sed permanente in sæculum sæculi, cum gloriantur, in Domino glorientur. Justitia quippe Dei Christus est, « Qui factus est nobis, sicut » dicit Apostolus, sapientia a Deo, et justitia, et sanctificatio, et redemptio: ut quemadmodum scriptum est, » qui gloriatur, in Domino gloriatur⁵. » Hanc Dei justitiam, quam donat gratia sine meritis, nesciunt illi qui suam justitiam volunt constituere, et ideo justitiæ Dei, quod Christus est, non sunt subjecti⁶. In qua justitia est multa multitudo dulcedinis Dei, propter quam dicitur in Psalmo, « Gustate et videte quam dulcis est Dominus⁷. » Et hanc quidem in hac peregrinatione gustantes, non ad satietatem sumentes, esurimus eam potius ac sitimus, ut ea postea saturemur, cum videbimus eum sicuti est⁸, et

¹ Psal. xxxi, 20. — ² Rom. x, 3. — ³ Joan. iv, 18. — ⁴ Psal. lxxviii, 10. — ⁵ 1 Cor. i, 30, 31. — ⁶ Rom. x, 3. — ⁷ Psal. xxxiii, 9. — ⁸ 1 Joan. ii, 2. r.

implebitur quod scriptum est, « Saturabor, cum mani-
 » festabitur gloria tua¹. » Ita perficit Christus multam
 multitudinem dulcedinis suæ sperantibus in eum. Porro
 autem si eam, quam illi putant, dulcedinem suam Deus
 abscondit timentibus eum, qua non est impios damnatu-
 rus, ut hoc nescientes et damnari timentes recte vivant,
 ac sic possint esse qui orent pro non recte viventibus;
 quomodo eam perficit sperantibus in eum, quandoqui-
 dem, sicut somniant, per hanc dulcedinem non damna-
 turus est eos, qui non sperant in eum? Illa igitur ejus
 dulcedo quærat, quam perficit sperantibus in eum,
 non quam perficere putatur contemnentibus, et blasphe-
 mantibus eum. Frustra itaque homo post hoc corpus in-
 quirat, quod in hoc corpore sibi comparare neglexit.

VI. Illud quoque apostolicum, « Concluserunt enim Deus
 » omnes in infidelitate, ut omnium misereatur; » non ideo
 dictum est, quod neminem sit damnaturus: sed superius
 apparet unde sit dictum. Nam cum de Judæis postea cre-
 ditoris Apostolus loqueretur ad Gentes, ad quas utique
 jam credentes conscribat Epistolas: « Sicut enim vos,
 » inquit, aliquando non credidistis Deo, nunc autem mi-
 » sericordiam consecuti estis illorum incredulitate: sic et
 » hi nunc non crediderunt in vestra misericordia, ut et
 » ipsi misericordiam consequantur². » Deinde subjecit,
 unde isti sibi errando blandiuntur, atque ait, « Conclu-
 » sit enim Deus omnes in infidelitate, ut omnium mise-
 » reatur³. » Quos omnes, nisi de quibus loquebatur,
 tanquam dicens, et vos et illos? Deus ergo et gentiles et
 Judæos, quos præscivit et prædestinavit conformes ima-
 ginis Filii sui, omnes in infidelitate conclusit: ut de ama-
 ritudine infidelitatis suæ pœnitendo confusi, et ad dulce-
 dinem misericordiæ Dei credendo conversi, clamarent il-

¹ Psal. xvi, 15. — ² Rom. xi, 30, 31. — ³ Ibid.

lud in Psalmo, « Quam multa multitudo dulcedinis tuæ,
 » Domine, quam abscondisti timentibus te, perfecisti
 » autem sperantibus, « non in se, sed « in te¹! » Om-
 nium itaque miseretur vasorum misericordiæ. Quid est
 omnium? Et eorum scilicet quos ex Gentibus, et eorum
 quos ex Judæis prædestinavit, vocavit, justificavit, glo-
 rificavit, non omnium hominum, sed istorum omnium
 neminem damnaturus.

CAPUT XXV.

*An hi qui inter hæreticos baptizati sunt, et dete-
 riores postea male vivendo facti sunt, vel hi, qui
 apud catholicos renati ad hæreses aut schismata
 transierunt, vel hi qui a catholicis apud quos
 renati sunt non recedentes criminosè vivere persti-
 terunt, possint privilegio sacramentorum remissio-
 nem æterni sperare supplicii.*

SED jam respondeamus etiam illis, qui non solum dia-
 bolo et angelis ejus, sicut nec isti, sed ne ipsis quidem
 omnibus hominibus liberationem ad æterno igne promit-
 tunt²; verum eis tantum, qui Christi baptismate abluti et
 corporis ejus et sanguinis participes facti sunt, quomo-
 dolibet vixerint, in quacumque hæresi vel impietate fue-
 rint. Sed contradicit eis Apostolus, dicens: « Manifesta
 » autem sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immun-
 » ditia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitia,
 » contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones,
 » hæreses, invidiæ, ebrietates, comessiones, et his si-

¹ Rom. viii, 29. — ² Vide librum de fide et operibus.